

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ หรือหลัก ne bis in idem ซึ่งมีความหมายว่า “บุคคลไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษถึงสองครั้งในการกระทำเดียวกัน”¹ นั้นมีแนวคิดที่ต้องการที่จะให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรม และช่วยประกันสิทธิและเสรีภาพและสิทธิส่วนบุคคลอันถือเป็นหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้ใช้กฎหมายจะต้องคำนึงถึง¹ ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะในขั้นตอนใดก็ตาม หากบุคคลสามารถถูกรัฐดำเนินคดีได้ซ้ำซ้อนในเรื่องเดียวกัน ข้อหาเดียวกัน ได้ถึงหลายครั้งแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดีในชั้นเจ้าพนักงานหรือชั้นศาลก็ตาม ย่อมจะมีผลทำให้สิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยนั้นได้รับการกระทบกระเทือนหรือได้รับความเสียหายเกินสมควร เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาตลอดจนการลงโทษทางอาญานั้น ล้วนแต่เป็นการบั่นทอนหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพ ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล

ในบทนี้ผู้เขียนจะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำว่ามีความเป็นมา และหลักเกณฑ์อย่างไร มีสาระสำคัญอะไรบ้าง ตลอดจนศึกษาถึงมาตรฐานสากลที่หลายๆ ประเทศได้ยึดถือเป็นหลักในการห้ามดำเนินคดีซ้ำด้วยว่ามีกฎหมายหรือสนธิสัญญาหรืออนุสัญญาอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการห้ามดำเนินคดีซ้ำ และมีผลผูกพันใช้บังคับแก่ประเทศต่างๆ ได้แค่ไหนอย่างไร เพื่อแสดงให้เห็นว่าในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมนั้นล้วนแต่มีการนำหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำมาพิจารณาด้วยอยู่เสมอ

2.1 แนวคิด ทฤษฎีอันเป็นที่มาของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

ในการศึกษาทำความเข้าใจในหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีอันเป็นที่มาของหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำเสียก่อน เพราะถ้าสามารถเข้าใจถึงที่มาของหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำเป็นอย่างดีแล้ว จึงจะช่วยให้มีการนำหลักกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำไปใช้ได้ตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์แห่งหลักกฎหมายที่วางไว้ได้อย่างถูกต้องต่อไป

¹ สุริดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 7.

2.1.1 หลักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law)

หลักกฎหมายธรรมชาตินั้น สำนักกฎหมายบางสำนักเห็นว่ามียุ่ตามธรรมชาติ เกิดขึ้นมาเองโดยที่มนุษย์มิได้กำหนดขึ้น และเป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐ ใช้ได้โดยไม่จำกัด หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นกฎเกณฑ์ทางกฎหมายในอุดมคติ ซึ่งอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่รัฐสร้างขึ้น โดยมีที่มาจากกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งและค้นพบได้โดยการให้เหตุผล อาจสรุปได้ว่า กฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์อุดมคติที่มีขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มบุคคลส่วนรวม หรือระหว่างเสรีภาพส่วนบุคคลกับความเสมอภาคของทุกคน²

ทฤษฎีของสำนักกฎหมายธรรมชาตินั้นมีอยู่ว่า ตามธรรมชาติแล้วมนุษย์ที่เกิดมาทุกคนล้วนแต่มีสิทธิขั้นพื้นฐานบางประการติดตัวมา โดยมีกฎหมายคอยควบคุมความประพฤติของมนุษย์ เนื่องจากกฎธรรมชาตินั้นจะอยู่เหนือปรากฏการณ์ทั้งหลาย สิทธิของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นเรื่องที่จะต้องมียุ่ตามธรรมชาติ เพราะมนุษย์นั้นจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และเมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจึงเกิดเป็นรัฐและระบบการเมืองขึ้น จึงเห็นได้ว่ากฎหมายธรรมชาตินั้นมีการเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอยู่ด้วย

ในด้านของกฎหมายนั้น ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติดูว่ามีอิทธิพลต่อเนื้อหาของกฎหมายที่เป็นธรรม โดยยืนยันว่ามีใช้มีเพียงอำนาจหรือกำลังเท่านั้นที่เป็นตัวการสร้างกฎหมายหรือความถูกต้อง แต่กฎหมายจะต้องมีมนุษย์ธรรมและสนับสนุนหลักความเสมอภาคของบุคคลด้วย

ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาตินั้น มีลักษณะที่สำคัญ คือ ในแง่ของการสนับสนุนอุดมคติทางกฎหมายเชิงจริยธรรม และในแง่ของการสนับสนุนเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Right)³

และจากอิทธิพลของสำนักกฎหมายธรรมชาตินี้เอง ทำให้แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติเข้าไปมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในหลายประเทศที่ถือเป็นประเทศเสรีนิยมในปัจจุบัน เช่น ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

กฎหมายธรรมชาตินั้นได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการร่างรัฐธรรมนูญในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะในบทแก้ไขเพิ่มเติม 10 ฉบับแรกเรียกว่า Bill of Rights คือ บทที่ว่าด้วยสิทธิโดยเฉพาะ โดยกล่าวว่า “เราถือว่าสิ่งต่อไปนี้เป็นสิ่งที่ชัดเจนในตัวเอง คือ มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่า

² จรัญ โฆษณานันท์. (2532). นิติปรัชญา. หน้า 118.

³ สุริดา กาญจนวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 8.

เทียมกัน พวกเขาได้รับสิทธิบางอย่างติดตัวมาด้วยซึ่งไม่อาจแยกออกไปได้ สิทธินี้คือ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพ และการแสวงหาความสุข”⁴

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้บัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ไว้ อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกฎหมายธรรมชาติที่มีต่อการร่างรัฐธรรมนูญของไทยเช่นเดียวกัน⁵

2.1.2 หลักนิติธรรม (Rule of Law)

ในความเข้าใจของนักนิติศาสตร์ทั่วไปนั้น หลักนิติธรรมนั้นสัมพันธ์เวียนอยู่กับเรื่องกฎหมาย เหตุผล และศีลธรรม เสรีภาพของประชาชนและรัฐ ความยุติธรรม ความเสมอภาค หลักนิติธรรมอาจหมายถึง การตัดสินใจตามความถูกต้องทางศีลธรรม อันเป็นการกำปรกั้นต่ออิสรภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่ระหว่างผู้ได้ปกครองด้วยตนเองและระหว่างประชาชนและรัฐบาลที่เป็นผู้ปกครอง หรืออาจหมายความว่า การเคารพเชื่อฟังต่อกฎหมาย การที่รัฐปกครองด้วยกฎหมายและอยู่ภายใต้กฎหมายนั้นด้วย

ในเชิงประวัติศาสตร์ ถ้อยคำว่า “หลักนิติธรรม” (Rule of Law) ได้ถูกทำให้แพร่หลายขึ้นในศตวรรษที่ 19 โดยนักกฎหมายชาวอังกฤษที่มีชื่อเสียง คือ เอ.วี. ไดเซย์ (A.V. Dicey) จากหนังสือ “Law of the Constitution” ต่อจากนั้นก็มียกกฎหมายหลายท่านที่กล่าวถึงหลักนิติธรรมตามรูปแบบของระบบกฎหมายและอุดมการณ์ที่ตนยึดถือ จวบจนในปี 1952 ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล (International Commission of Jurists) (ICJ.) เป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีฐานะเป็นที่ปรึกษาขององค์การสหประชาชาติ ได้ทำให้แนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมชัดเจนกระจำขึ้นใหม่จากการจัดประชุมเกี่ยวกับเรื่องหลักนิติธรรมโดยนำมาเชื่อมโยงกับหลักสิทธิมนุษยชน⁶

คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล ได้นิยามความหมายของหลักนิติธรรมว่าหมายถึง “หลักการ สถาบันและกระบวนการที่ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกัน แต่คล้ายคลึงกันโดยทั่วไป ซึ่งจากประสบการณ์ และประเพณีของนักกฎหมายในประเทศต่างๆ ในโลกซึ่งมีโครงสร้างทางการเมืองและพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสิ่งนี้เป็นหลักการ สถาบัน

⁴ จิรนิติ หะวานนท์. (2544). *สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). หน้า 10.

⁵ สุธิดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 9.

⁶ เล่มเดิม.

และกระบวนการที่สำคัญต่อการปกป้องปัจเจกบุคคลจากรัฐบาลที่ใช้อำนาจตามอำเภอใจและทำให้เขาสามารถชื่นชมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้”⁷

2.1.3 หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัย (in dubio pro reo)

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น นอกจากจะเป็นหลักกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อเป็นวิธีการนำไปสู่การนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ยังเป็นหลักกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยมิให้ได้รับความกระทบกระเทือนให้ได้รับความเป็นธรรมจากการดำเนินคดีจากรัฐอีกด้วย ซึ่งหนึ่งในแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่มีอยู่ในหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็คือ หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัย โดยมีบทบัญญัติว่า “เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”⁸

ความหมายของหลักกบประโยชน์แห่งความสงสัย (in dubio pro reo) ในที่นี้ ก็คือ ในกรณีที่ยังมีความสงสัยตามสมควรเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดี ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้เป็นผลดีกับจำเลย กล่าวคือ ยังไม่ควรเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั่นเอง

หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นเป็นหลักนิติรัฐที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมีความหมายว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่ต้องพิสูจน์เรื่องฐานที่อยู่ของตน แต่จะต้องมีการพิสูจน์โดยพยานหลักฐานอย่างแน่ชัดว่า ผู้ถูกกล่าวหาอยู่ ณ ที่เกิดเหตุหรือร่วมกระทำความผิดในการกระทำความผิดอาญานั้นอย่างไร และความสงสัยที่จะต้องยกประโยชน์ให้แก่จำเลยนั้น จะต้องเป็นเรื่องความสงสัยในข้อเท็จจริงเท่านั้น ความสงสัยในข้อกฎหมายจะใช้หลักนี้ไม่ได้

หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัยนี้แสดงให้เห็นถึงความคิดพื้นฐานการคุ้มครองสิทธิของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วยว่า มุ่งถึงการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์มากกว่าการมุ่งที่จะลงโทษผู้ผิด⁹

หลักกบประโยชน์แห่งความสงสัยนั้น เกี่ยวโยงสัมพันธ์อยู่กับหลัก presumption of innocence หรือหลัก “ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์” นั่นเอง กล่าวคือ ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ซึ่งการที่จะลงโทษจำเลยได้นั้นจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงระดับที่เรียกว่า ปราศจากความสงสัยตามสมควร (beyond reasonable doubt) ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้น และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น หากยังมีข้อสงสัยต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย (in dubio pro reo) ซึ่ง

⁷ จริญ โฆษณานันท์. เล่มเดิม. หน้า 358.

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 227 วรรคสอง.

⁹ คณิต ฒ นกร. ก เล่มเดิม. หน้า 78-80.

หลักให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ศาลได้มีอิสระในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานจนกว่าจะสันนิษฐานว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงนั่นเอง¹⁰

หลักการนี้เป็นหลักการที่นานาประเทศต่างให้การยอมรับโดยได้รับรองหลักการนี้ไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14(2)¹¹ และบัญญัติไว้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติในข้อ 11(1)¹² ด้วย

ส่วนในประเทศไทยนั้น หลักข้อสันนิษฐานนี้ยังได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 39 วรรคสอง และวรรคสาม

มาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดได้”

โดยสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด จนกว่าจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าได้กระทำความผิดนี้ ยังได้รับการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสามโดยมีความว่า “ก่อนที่ศาลจะประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น” กล่าวคือ ผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องนั้น ก่อนที่ศาลจะประทับฟ้องยังไม่ถือว่าเขาเป็น “จำเลย” ซึ่ง เป็นไปตามหลักสากลในเรื่อง “Presumption of innocence” นั่นเอง¹³

2.1.4 ทฤษฎีเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้อง (The theory of prerequisites for prosecution)

ทฤษฎีเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้อง หมายถึง เงื่อนไขที่จะให้อำนาจเริ่มต้นดำเนินคดีและดำเนินคดีต่อไปได้ กล่าวคือ การที่เจ้าพนักงานและศาลจะเริ่มดำเนินคดีหรือดำเนินคดีต่อไปนั้นจะต้องมีหรือไม่มีข้อเท็จจริง หรือเหตุการณ์ใดๆ ที่มาให้หรือตัดอำนาจดำเนินคดีของเจ้าพนักงานหรือศาล¹⁴

¹⁰ สุริดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 11.

¹¹ Article 14 (2) “Everyone charge with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law.”

¹² Article 11(1) “Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defense.”

¹³ สุริดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 12.

¹⁴ ดร.กนิต ฌ นกร เรียกว่า เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดี (ดู กนิต ฌ นกร. ก เล่มเดิม. หน้า 174.)

เงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ¹⁵

ก. เงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยแบบพิธี เป็นการพิจารณาว่าตามคำฟ้องที่ยื่นต่อศาลมีรูปแบบที่สอดคล้องกฎหมายตามเงื่อนไขที่กำหนดหรือไม่ ถ้าเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยแบบพิธีนี้ไม่มีอยู่ในขณะยื่นฟ้องหรือระหว่างการพิจารณาแล้ว ศาลจะดำเนินคดีต่อไปไม่ได้ ต้องยกฟ้องหรือจำหน่ายคดี แล้วแต่กรณี โดยเงื่อนไขประเภทนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ¹⁶ คือ

- 1) เขตอำนาจศาลในการพิจารณาพิพากษาคดี
- 2) ความสามารถของคู่ความตามกฎหมายที่จะฟ้องและถูกฟ้องเป็นจำเลย
- 3) ต้องไม่มีคำฟ้องที่เกี่ยวข้องกับคดีที่ได้ยื่นฟ้องอยู่ระหว่างพิจารณาของศาล
- 4) ต้องเป็นฟ้องที่สอดคล้องกฎหมาย เช่น เรื่องการบรรยายฟ้องให้ครบองค์ประกอบความผิด เป็นต้น

ข. เงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยเนื้อหา เป็นการพิจารณาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคำฟ้องว่ามีเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ และบางกรณีเงื่อนไขดังกล่าวจะมีผลถึงการห้ามดำเนินคดีซ้ำด้วย โดยเงื่อนไขประเภทนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ¹⁷ คือ

- 1) ต้องไม่มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในคดีก่อน ซึ่งห้ามฟ้องหรือดำเนินคดีซ้ำอีก เว้นแต่มีเหตุผลพิเศษ เช่น การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่
- 2) ต้องไม่มีกฎหมายยกเลิกการลงโทษ
- 3) ต้องไม่มีกฎหมายนิรโทษกรรม (Amnesty)
- 4) คดียังไม่ขาดอายุความ

ผลของการขาดเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้อง ก็คือ ถ้าคดีนั้นมีทั้งเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยแบบพิธีและโดยเนื้อหา ในการวินิจฉัยเรื่องเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องนั้น จะต้องดูเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยแบบพิธีก่อน ซึ่งถ้าขาดเงื่อนไขโดยแบบพิธี ศาลก็จะยุติการพิจารณาโดยอาศัยเงื่อนไขโดยแบบพิธี แต่ถ้าขาดเงื่อนไขโดยแบบพิธีหลายเงื่อนไขในเวลาเดียวกัน ศาลก็สามารถอาศัยเงื่อนไขทุกเงื่อนไขเป็นเหตุให้ยุติการพิจารณาได้ ในกรณีที่เงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยแบบพิธีมีครบถ้วนถูกต้อง ก็จะต้องพิจารณาเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องโดยเนื้อหาต่อไป ทั้งนี้ เงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องนั้นต้องมีอยู่ทั้งในขณะยื่นฟ้องและขณะที่ศาลมีคำพิพากษา ถ้าขาดเงื่อนไขแห่งอำนาจฟ้องในเวลาใดตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นไปจะมีผลทำให้คำฟ้องนั้นไม่สมบูรณ์ (invalid) ยกเว้นเรื่องฎีกาลำเนาหรือถิ่น

¹⁵ Shigemitsu Dando, Japanese Criminal Procedure, translated by B.J. George, Jr., Fred B. Rothman & Co., New Jersey : South Hackensack, 1965, p. 142,144.

¹⁶ Ibid. p. 143.

¹⁷ Ibid. p. 145.

ที่อยู่ของจำเลยจะต้องมีอยู่เฉพาะแต่ในเวลาขึ้นฟ้องเท่านั้น แม้ต่อมาจะปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลง ภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ภายหลังจากเวลาขึ้นฟ้องแล้วก็ไม่มีผลกระทบถึงเขตอำนาจของศาลในการ พิจารณาพิพากษาคดีนั้น¹⁸

2.1.5 ทฤษฎีผลผูกพันแห่งคำพิพากษา (The theory of Finally-Binding effect)

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว คำพิพากษาก็จะมีสภาพเด็ดขาดทางกฎหมายหรือไม่ ต้อง พิจารณาว่าคำพิพากษานั้นถึงที่สุดแล้วหรือไม่ และคำพิพากษานั้นเป็นคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาด หรือไม่ โดยคำพิพากษาถึงที่สุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก คือ คำพิพากษาถึงที่สุดโดยแบบพิธิ เป็นคำพิพากษาที่ทำให้กระบวนการ พิจารณาของศาลสิ้นสุดลงโดยการยกฟ้องในทางวิธีพิจารณา ซึ่งจะกระทำต่อเมื่อมีเหตุทำให้การ ดำเนินคดีโดยเนื้อหากระทำไม่ได้ เช่น การขาดอายุความ ซึ่งทำให้สิทธิภาคีอาญาไม่ฟ้องระงับไป หรือเป็นคำพิพากษาของศาลสูงสุด หรือเป็นกรณีที่พ้นระยะเวลาในการอุทธรณ์ หรือคดีต้องห้าม อุทธรณ์ หรือมีการถอนอุทธรณ์ หรือศาลมีคำสั่งไม่รับอุทธรณ์ หรือคู่ความสละสิทธิในการอุทธรณ์ โดยแจ้งชัด เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นการทำให้สิทธิการฟ้องคดีระงับไป

ประเภทที่สอง คือ คำพิพากษาอันถึงที่สุดโดยเนื้อหา เป็นคำพิพากษาที่วินิจฉัยว่า จำเลย เป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ อันจะมีผลทำให้อำนาจในการลงโทษจำเลยในภายหน้า ระงับไป กล่าวคือ เมื่อศาลยกฟ้องแล้ว จำเลยจะไม่ถูกตั้งข้อหาเดียวกันนั้นอีก¹⁹ ซึ่งเกิดผลเป็นการ รับรองและยืนยันผลแห่งคดี เกิดผลผูกพัน ทำให้คำพิพากษานั้นมีเสถียรภาพและมีความศักดิ์สิทธิ์ ทฤษฎีผลผูกพันแห่งคำพิพากษานี้ จึงแฝงด้วยหลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ ที่เน้นการกระทำมากกว่า ฐานความผิดและเน้นสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากกว่าการมุ่งเอาผู้กระทำความผิดมาลงโทษ²⁰

2.2 หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้น ถือเป็นข้อจำกัดอำนาจรัฐอันหนึ่งในการดำเนินคดีอาญา โดยสืบเนื่องมาจากแนวคิดที่จะคุ้มครองประชาชนให้ได้รับความเป็นธรรม และเป็นหลักประกัน สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลไม่ให้ต้องได้รับความเดือดร้อนจากการต้องถูกดำเนินคดีอาญาหลายครั้ง ทั้งนี้ เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญาตลอดจนการลงโทษทางอาญาล้วนแต่เป็นการบั่นทอนหรือ จำกัดสิทธิและเสรีภาพ ชีวิตและร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล ดังนั้น ในการบริหารงาน กระบวนการยุติธรรม รัฐจะต้องดำเนินไปด้วยความระมัดระวัง และจะต้องกระทำให้เกิดความ

¹⁸ กิตติพงษ์ ศิริโรจน์. (2529). *ฟ้องซ้ำในคดีอาญา*. หน้า 7-10.

¹⁹ กิตติพงษ์ ศิริโรจน์. เล่มเดิม. หน้า 10-12.

²⁰ สุริดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 13-14.

ยุติธรรมอย่างแท้จริง โดยไม่กระทำการใดอันเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ทั้งนี้ เนื่องจากหากรัฐใดไม่สามารถให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน และไม่ได้ให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเพียงพอแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคมได้ ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย แต่ถ้าสังคมใดหรือรัฐใดที่ผู้บริหารพยายามให้ความยุติธรรม และให้ประชาชนทุกคนได้รับความเป็นธรรมแล้ว สังคมนั้นก็จะเกิดความสงบเรียบร้อยและสันติสุขขึ้น²¹

เมื่อได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีอันเป็นที่มาของหลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำแล้ว เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น ผู้เขียนจะได้ถึงหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ (ne bis in idem) เป็นลำดับต่อไปว่ามีสาระสำคัญอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการนำหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำไปพิจารณาใช้ในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ต่อไป

2.2.1 หลัก ne bis in idem

หลัก “ne bis in idem” นั้น ถือเป็นหลักวิธีพิจารณาความหลักหนึ่งที่สำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของแนวความคิดเพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับความเป็นธรรม และเพื่อเป็นหลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลของบุคคลทุกคนไม่ให้ต้องได้รับความกระทบกระเทือน ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) และความยุติธรรมตามธรรมชาติ (natural Justice) เนื่องมาจากในการดำเนินคดีอาญาตลอดจนการลงโทษทางอาญาต่อบุคคลใดนั้นล้วนแต่เป็นการทำให้สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ตลอดจนทรัพย์สินของบุคคลได้รับความกระทบกระเทือน ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาของรัฐจะต้องดำเนินไปด้วยความระมัดระวังและให้เกิดความยุติธรรมอย่างแท้จริง²²

หลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ หรือ “ne bis in idem” นี้มีรากฐานมาจากกฎหมายกรีกและโรมัน โดยปรากฏอยู่ใน Talmud Law และ Common Law ซึ่ง Justice Black ได้อธิบายหลักนี้จากคำแปลของ St.Jerome ใน 391A.D. of 1 Nalum 9 (Douay Version) ไว้ว่า “There shall not rise a second affliction” ซึ่งมีความหมายว่า พระเจ้าทรงห้ามมิให้ลงโทษการกระทำความผิดเดียวกันถึงสองครั้ง และคำแปลนี้ได้ถูกนำไปเป็นบทบัญญัติในศาสนจักรว่า “Not even God judges twice for the same act” อันหมายความว่า แม้แต่พระเจ้าเป็นเจ้า ก็ไม่ทรงพิพากษาถึงสองครั้งในการกระทำอันเดียวกัน²³

²¹ ประสิทธิ์ โฉมวิไลกุล. (2521, กันยายน-ธันวาคม). “บันทึกประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 39 (4) และคำพิพากษาศาลฎีกาหมู่ มาตรา 39 (4).” *วารสารกฎหมาย*. ปีที่ 4, ฉบับที่ 3. หน้า 92.

²² สุริดา กาญจนะวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 14-15.

²³ กิตติพงษ์ ศิริโรจน์. เล่มเดิม. หน้า 4-5.

กฎหมายโรมันได้บัญญัติหลักการไว้กว้างๆ ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ต้องถูกรังควาน หรือไม่ควรต้องได้รับความลำบากถึงสองครั้ง หรือรับโทษสองครั้งสำหรับการกระทำผิดอันเดียวกัน โดยมีสุภาษิตกฎหมายอันเป็นภาษาละตินอยู่ 3 สุภาษิต²⁴ ที่ความเกี่ยวข้องกับหลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ ได้แก่

1) NEMO DEBET BIS PUNIRI PRO UNO DELICTO แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “No man ought to be punished twice for one offence” หรือ “No man shall be placed in peril of legal penalties more than once upon the same accusation.”²⁵ ซึ่งมีความหมายว่า การกระทำครั้งเดียวหรือกรรมเดียวกัน เป็นการผิดกฎหมายบทเดียวกัน หรือกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบทก็ตาม จำเลยต้องรับโทษเพียงครั้งเดียวเท่านั้นจะลงโทษจำเลยในการกระทำผิดอันเดียวกันสองครั้งไม่ได้เด็ดขาด²⁶

2) NEMO DEBET BIS VEXART (SI CONSETE CURIAE QUODSIT) PRO UNA ET EADEM CAUSA แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “No man ought to be twice troubled or harassed (if it appears to the court that it is) for one and the same Cause” หรือ “No man be sued a second time for the same Cause of action, it once judgement has been rendered.” หรือ “No man can be held to bail a second time at the suit of the same plaintiff for the same Cause of action.”²⁷ ซึ่งมีความหมายว่า บุคคลจะไม่ต้องถูกรังควาน หรือได้รับความลำบากสองครั้งเนื่องจากการกระทำผิดเพียงครั้งเดียว²⁸

3) NEMO DEBET BIS VEXART PRO EADEM CAUSA” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “No one should be twice harassed for same Cause.”²⁹ มีความหมายเช่นเดียวกันสุภาษิตที่สอง

จากหลักกฎหมายกรีกและโรมันดังกล่าวข้างต้น ต่อมาได้พัฒนาเข้าสู่ระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย หรือ Civil Law เช่น ประเทศสหพันธรัฐเยอรมัน ก็ได้ให้ความสำคัญ โดยได้นำไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 103(3) ว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาในความผิดเดียวกันเกินกว่าหนึ่งครั้ง ตามหลักกฎหมายทั่วไป”³⁰

²⁴ Black Law Dictionary. p. 1935.

²⁵ Ibid. p. 1935.

²⁶ ประสิทธิ์ โฉมวิไลกุล. เล่มเดิม. หน้า 92.

²⁷ Black Law Dictionary. p. 1935.

²⁸ ประสิทธิ์ โฉมวิไลกุล. เล่มเดิม. หน้า 92.

²⁹ ดู Black Law Dictionary. p. 1935.

³⁰ กิตติพงษ์ ศิริโรจน์. เล่มเดิม. หน้า 7.

หลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ หรือ ne bis in idem นั้นถือเป็นหนึ่งในรากฐานของระบบกฎหมายทั้งหมด โดยถือเป็นหลักที่เก่าแก่และเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่นักกฎหมาย และยังถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนอีกด้วย ดังปรากฏในข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง มาตรา 147 ซึ่งกำหนดไว้ว่า “ต้องไม่มีบุคคลใดที่ต้องยอมลำบากหรือยอมให้ถูกลงโทษในการกระทำความผิดของเขา ซึ่งเขาเคยถูกตัดสินว่ามีความผิดหรือไม่มีความผิดไปแล้วตามบทลงโทษในกฎหมาย และกระบวนการลงโทษตามกฎหมายของแต่ละประเทศ”

หลัก ne bis in idem ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวลีภาษาละตินโดยสามารถแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า “not again about the same” และเพื่อให้สามารถเข้าใจหลักนี้ได้ถูกต้อง จำเป็นต้องรู้ขอบเขตของคำว่า “again” และ “same” เสียก่อน

คำว่า “again” นั้นเกี่ยวกับการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญามากกว่าหนึ่งครั้ง ทั้งก่อนการดำเนินคดีที่ศาลเดียวกัน หรือก่อนการดำเนินคดีต่างศาลกัน ส่วนคำว่า “same” อาจหมายถึงการกระทำเดิม ข้อเท็จจริงเดิม หรือคดีเดิม ข้อกฎหมายของการกระทำเดิมหรือทั้งสองอย่าง³¹

หลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำนั้น มีองค์ประกอบอยู่สองประการอันเป็นหลักเกณฑ์สากลที่ถือเป็นวัตถุประสงค์ของการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ กล่าวคือ ความเป็นบุคคลเดียวกันของผู้ถูกกล่าวหา และการกระทำนั้นเป็นการกระทำอันเดียวกัน โดยองค์ประกอบทั้งสองนี้จะต้องประกอบเข้าด้วยกัน จึงจะทำให้เกิดข้อห้ามของการดำเนินคดีซ้ำขึ้น³²

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปความหมายของ หลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ ได้ว่าบุคคลไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษสองครั้งในการกระทำครั้งเดียว หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า บุคคลจะไม่ได้รับความเดือดร้อนซ้ำสองสำหรับการกระทำเดียวกัน

2.3 มาตรฐานสากลเกี่ยวกับการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

การห้ามมิให้ดำเนินคดีซ้ำนี้ นอกจากจะได้กลายมาเป็นหลักกฎหมายที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในนานาอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law โดยบางประเทศได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเยอรมนี บางประเทศบัญญัติแฝงไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ประเทศไทย เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้นได้เป็นที่ยอมรับ

³¹ พัลลภ แพทย์ไชยวงศ์. (2549). การรื้อฟื้นคดีอาญา: ศึกษากรณีการรื้อฟื้นคดีอาญาในทางที่เป็นโทษ. หน้า 21-22.

³² คณิต ณ นคร. ก. เล่มเดิม. หน้า 560-565.

ของหลายประเทศ ฉะนั้น นอกจากการศึกษาทำความเข้าใจกับแนวคิด ทฤษฎี อันเป็นรากฐานที่มาของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำแล้ว ก็ควรที่จะได้ศึกษาถึงหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำที่มีอยู่ในมาตรฐานสากลที่เป็นที่ยอมรับในระหว่างประเทศต่างๆ อีกด้วย

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้น ถือเป็นหลักการที่มีขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้กับผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยองค์การสหประชาชาติได้เห็นถึงความสำคัญของหลักการดังกล่าว โดยจะเห็นได้จากการบัญญัติไว้ในหลักเกณฑ์ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในข้อ 10 ซึ่งมีความว่า “บุคคลชอบที่จะเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม และเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระ และไร้อคติในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใดๆ ทางอาญา” ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการเคารพสิทธิและเสรีภาพ สำหรับประชาชนทั้งหลายและประชาชาติทั้งปวง³³

นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติยังได้กำหนดเรื่องเกี่ยวกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR)³⁴ อีกด้วย ซึ่งเป็นการจัดทำในรูปแบบของมติ โดยเปิดให้ลงนาม ให้สัตยาบัน หรือภาคยานุวัติ โดยมติที่ 2200 A(XXI) ของสมัชชาเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2509 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2529³⁵ กติการะหว่างประเทศนี้มีประเทศลงนาม 72 แห่งและเป็นภาคี 165 แห่ง โดยประเทศไทยเข้าเป็นภาคีกติกา ICCPR โดยการภาคยานุวัติ³⁶ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540³⁷

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนี้ นอกจากจะปรากฏอยู่ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 แล้ว ยังมีการกำหนดไว้ในธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 (Rome Statute of the International Criminal Court) หรือเรียกโดยย่อว่า “ธรรมนูญกรุงโรมฯ” (Rome Statute) อีกด้วย โดยมีลักษณะเป็นสนธิสัญญา ซึ่งมีเนื้อหา

³³ ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. (2554). *หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ : ศึกษาการคำนึงถึงคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ*. หน้า 36.

³⁴ นับจากนี้ จะขอเรียกว่า ICCPR.

³⁵ นพนิติ สุริยะ. (2537). *สิทธิมนุษยชน*. หน้า 139.

³⁶ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. “ทำไมจึงต้องทำร่างรายงานประเทศตามพันธกรณี ภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) ฉบับที่ 2”. [<http://gotoknow.org/blog/archanwell-iccpr/182987>], iccpr, 3 มีนาคม 2554. (ดู ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 36.)

³⁷ ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 36.

สาระสำคัญเป็นการจัดตั้งและกำหนดเขตอำนาจศาลอาญาระหว่างประเทศ ธรรมนูญกรุงโรมฯ ได้รับความเห็นชอบจากประเทศต่างๆ ณ การประชุมทางการทูตที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 และตามข้อ 126 ของธรรมนูญกรุงโรมฯ บัญญัติว่า “ให้ธรรมนูญกรุงโรมฯ นี้มีผลใช้บังคับในวันแรกของเดือนถัดจากวันที่หกสิบหลังจากวันที่ยื่นสัตยาบันสาร สารให้ความยอมรับ สารให้ความเห็นชอบ หรือภาคยานุวัติสารฉบับที่หกสิบต่อเลขาธิการสหประชาชาติ” หมายความว่า เมื่อมีประเทศให้ความเห็นชอบ และเข้าเป็นรัฐภาคีแห่งธรรมนูญฯ นี้ครบหกสิบประเทศแล้ว นับจากวันที่ประเทศที่หกสิบดังกล่าวส่งหนังสือแสดงความเห็นชอบต่อเลขาธิการสหประชาชาติไปหกสิบวัน วันแรกของเดือนใหม่ถัดจากวันที่หกสิบดังกล่าวแล้ว ก็ให้ธรรมนูญฯ ใช้บังคับได้ โดยเมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2545³⁸ ประเทศจำนวน 10 ประเทศได้ยื่นหนังสือแจ้งสหประชาชาติแสดงความเห็นชอบในธรรมนูญฯ นี้ในเวลาเดียวกัน โดยได้ยื่นในการประชุมนัดวิสามัญซึ่งจัดขึ้นที่สำนักงานใหญ่ของสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก จึงส่งผลให้ธรรมนูญฯ ใช้บังคับได้ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2545³⁹

2.3.1 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 มีข้อบัญญัติทั้งสิ้นจำนวน 53 ข้อ โดยเป็นกติกาที่กำหนดขึ้นเพื่อกำหนดกรอบความร่วมมือทางกฎหมาย (legal framework) และกำหนดมาตรฐานระดับสากล (standard setting) ตลอดจนเป็นมาตรฐานความร่วมมือของประชาชน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านั้นอย่างสากลและได้ผล⁴⁰ ในบรรดาประเทศต่างๆ โดยในเรื่องของหลักการห้ามดำเนินคดีชำนันมีเนื้อหาสาระสำคัญกำหนดไว้ในข้อ 14 ความว่า

“ข้อ 14(7) บุคคลย่อมไม่อาจถูกพิจารณา หรือลงโทษซ้ำในการกระทำผิดกรรมเดียวกัน ซึ่งได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษหรือปล่อยตัวแล้วตามกฎหมาย และวิธีพิจารณาความอาญาของแต่ละประเทศ”

³⁸ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. “ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ”. [http://wikipedia.org]. บทความ, 20 พฤษภาคม 2554. (ดู ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 36-37).

³⁹ ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 37.

⁴⁰ นพนิติ สุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 117.

ฉะนั้น เมื่อมีกฎหมายระหว่างประเทศกำหนดไว้ดังนี้แล้ว หากมีกรณีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้นแล้ว ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศสามารถที่จะพิจารณาคดีต่างๆ โดยใช้สนธิสัญญาซึ่งรัฐต่างๆ ที่ได้เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญานั้นๆ ตามหลักบ่อเกิดของกฎหมายระหว่างประเทศข้อ 38 แห่งธรรมนูญศาลยุติธรรม หากประเทศใดหรือรัฐใดที่ได้เข้าเป็นภาคีในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 แล้ว ไม่ปฏิบัติตามข้อ 14 (7) ซึ่งเป็นข้อตกลงในระหว่างประเทศ ประเทศหรือรัฐอื่นๆ ที่เป็นภาคี อาจส่งเรื่องให้กับเลขาธิการสหประชาชาติเพื่อดำเนินคดีกับประเทศนั้นหรือรัฐที่ไม่ปฏิบัติตามนั้นได้ อนึ่ง ประเทศไทยเองก็ได้เข้าร่วมเป็นภาคีในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 นี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น ประเทศไทยจึงมีพันธะผูกพันที่จะต้องดำเนินการตามพันธกิจหลักของ ICCPR 4 ประการ ได้แก่

- 1) การประกันให้เกิดสิทธิต่างๆ ตามที่ระบุใน ICCPR
- 2) การปฏิบัติให้เกิดสิทธิตามที่รับรองไว้ใน ICCPR ด้วยความก้าวหน้า
- 3) การเผยแพร่หลักการของสิทธิตาม ICCPR นั้นอย่างกว้างขวาง และ
- 4) การจัดทำรายงานความก้าวหน้า สถานการณ์ และปัญหาอุปสรรคภายในประเทศเกี่ยวกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งเป็นผลจากการอนุวัติ ICCPR เสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Human Rights Committee-HRC) ซึ่งแต่งตั้งขึ้นตามกติกาฉบับดังกล่าว โดยประเทศไทยได้ส่งรายงานประเทศ ICCPR ฉบับแรก (Initial Report) ต่อคณะกรรมการ HRC ไปแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2547⁴¹

2.3.2 ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 (Rome Statute of the International Criminal Court 1998)⁴²

ธรรมนูญกรุงโรมฯ นั้นมีขึ้นเพื่อเป็นกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในการกำหนดให้มีความตกลงระหว่างประเทศ เพื่อมิให้บุคคลผู้ก่ออาชญากรรมระหว่างประเทศที่มีความร้ายแรงที่สุด และส่งผลกระทบต่อสังคมระหว่างประเทศสามารถที่จะหลบหนีหรือลอบหนวจากการกระทำความผิดไปได้ โดยธรรมนูญกรุงโรมฯ จะกำหนดให้มีศาลอาญาระหว่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมเขตอำนาจศาลในเรื่องทางอาญาของรัฐ ในกรณีที่รัฐไม่สามารถดำเนินคดีได้หรือดำเนินคดีอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จึงถือได้ว่าศาลอาญาระหว่างประเทศนี้ได้เข้ามาเป็นกลไกเสริม

⁴¹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. “ทำไมจึงต้องทำร่างรายงานประเทศตามพันธกรณี ภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) ฉบับที่ 2”. [http://gotoknow.org/blog/archanwell-iccpr/182987], iccpr, 3 มีนาคม 2554. (ดู ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. (2554). เล่มเดิม. หน้า 38).

⁴² ต่อไปนี้ จะเรียกว่า “ธรรมนูญกรุงโรมฯ”.

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐ นอกจากนี้ ยังเป็นการเข้ามาแก้ไขปัญหาคาតับซ้อนของเขตอำนาจศาลทางอาญาอีกด้วย และยังช่วยในเรื่องของการดำเนินคดีและการบังคับคดี รวมตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างเขตอำนาจศาลภายในประเทศและเขตอำนาจศาลระหว่างประเทศอีกด้วย โดยศาลอาญาระหว่างประเทศจะเข้ามาลดช่องว่างของกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายในการจัดการกับอาชญากรรมที่มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติ อีกทั้งยังเป็นการป้องกันอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยศาลอาญาระหว่างประเทศนี้ จะมีเขตอำนาจเหนือดินแดนทั้งของรัฐภาคีและของรัฐอื่นใดที่มีใช้รัฐภาคีแต่ได้ตกลงยอมรับอำนาจของศาลนี้ แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงกรณีที่มีผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีในขณะที่ประกอบอาชญากรรมตามที่ถูกล่ามทา

โดยฐานความผิดที่ศาลอาญาระหว่างประเทศจะใช้เขตอำนาจศาลในการพิจารณาพิพากษาคดีระหว่างประเทศได้นั้น มีเฉพาะกรณีที่เป็นการกระทำอาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุดซึ่งมีอยู่ 4 ประการ คือ อาชญากรรมฐานฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (genocide) อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (crimes against humanity) อาชญากรรมสงคราม (war crimes) และอาชญากรรมการรุกราน (aggression)⁴³

นอกจากฐานความผิดดังกล่าวข้างต้นที่ศาลอาญาระหว่างประเทศได้ให้ความสำคัญแล้ว หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำในการกระทำเดียวกัน (Non bis in idem) ก็ถือเป็นหลักการที่ศาลอาญาระหว่างประเทศให้ความสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน กรณีจึงได้บัญญัติหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำไว้เป็นส่วนหนึ่งในธรรมนูญกรุงโรมฯ ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นหลักการพื้นฐานของการที่จะไม่พิจารณาลงโทษซ้ำในการกระทำเดียวกัน สืบเนื่องมาจากหลักสากลที่ว่า บุคคลไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษสองครั้งในการกระทำครั้งเดียว เพื่อให้เกิดสภาพเด็ดขาดทางกฎหมาย (Rechtskrat)

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ หรือ Ne bis in idem นี้ซึ่งเป็นหลักการที่ใช้กันในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์นั้น นอกจากจะใช้สำหรับความผิดเดียวกันในรัฐเดียวกันแล้ว ยังใช้สำหรับความผิดเดียวกันในรัฐอื่นอีกด้วย ซึ่งแตกต่างบรรดากลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ซึ่งใช้หลัก Double jeopardy นั้นจะเน้นการห้ามดำเนินคดีซ้ำสำหรับความผิดเดียวกันในรัฐใดรัฐหนึ่งเท่านั้น โดยมีสาระสำคัญที่กำหนดเกี่ยวกับเรื่องการดำเนินคดีซ้ำไว้ในข้อ 20 ดังนี้

ข้อ 20 การห้ามดำเนินคดีซ้ำ

“1. นอกจากที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ ห้ามมิให้ดำเนินคดีกับบุคคลที่ศาลได้พิจารณาพิพากษาเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมมาแล้ว หากบุคคลนั้น ได้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือพ้นโทษมาจากศาลแล้ว

⁴³ ธนิตา ศรีทิพย์รักษ์, เล่มเดิม, หน้า 38-39.

2. ห้ามมิให้ศาลอื่นลงโทษบุคคล สำหรับความผิดที่บัญญัติไว้ในข้อ 5 หากบุคคลนั้นได้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือพ้นโทษมาจากศาลแล้ว

3. ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลที่ได้รับพิจารณาพิพากษาลงโทษโดยศาลอื่น สำหรับความผิดที่บัญญัติไว้ในข้อ 6, 7 หรือ 8 โดยศาลได้ดำเนินการลงโทษเกี่ยวกับการกระทำความผิดเดียวกันนั้นแล้ว เว้นแต่ การดำเนินการโดยศาลอื่นนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อ

(ก) เพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบสำหรับความผิดที่อยู่ภายในเขตอำนาจของศาล หรือ

(ข) ในกรณีที่ไม่อาจเป็นการดำเนินการอย่างอิสระหรือเที่ยงธรรมตามบรรทัดฐานที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายต่างประเทศ และการดำเนินการในสถานการณ์ที่มีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับความตั้งใจในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาสู่กระบวนการยุติธรรม”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในการที่ศาลอาญาระหว่างประเทศจะใช้เขตอำนาจศาลเพื่อการพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งได้นั้น ศาลอาญาระหว่างประเทศจะต้องพิจารณาด้วยบุคคลได้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือพ้นโทษมาจากศาลแล้วสำหรับความผิดนั้นมาแล้วหรือไม่ด้วย⁴⁴ ซึ่งเป็นไปตามหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั่นเอง

นอกจากนี้ หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำตามที่บัญญัติไว้ในธรรมนูญกรุงโรมฯ นี้ ยังครอบคลุมไปถึงกรณีที่เป็นการกระทำความผิดที่แม้จะเป็นอาชญากรรมที่มีความร้ายแรงที่สุด 4 ประการ ที่มีผลกระทบต่อสังคมระหว่างประเทศ ดังนี้

1) อาชญากรรมฐานฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (genocide) คำนิยามของความผิดฐานฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตามธรรมนูญกรุงโรมฯ ข้อ 2 หมายถึง การกระทำที่มีเจตนาทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มประชากรชาติพันธุ์ เชื้อชาติ หรือกลุ่มทางศาสนา⁴⁵

2) อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (crimes against humanity) กำหนดไว้ในข้อ 7 แห่งธรรมนูญกรุงโรมฯ บัญญัติว่า ความผิดฐานอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ หมายถึง การกระทำใดๆ ที่เมื่อกระทำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการโจมตีอย่างกว้างขวาง หรืออย่างเป็นระบบที่มีเป้าหมายโดยตรงต่อประชาชนพลเรือน และโดยรู้ถึงการกระทำนั้น เช่น การฆาตกรรม การทำลายล้าง การเนรเทศ หรือการบังคับพลเรือนให้โยกย้าย การทรมานหรือการข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น⁴⁶

⁴⁴ เล่มเดิม. หน้า 40.

⁴⁵ ข้อมูลเพื่อการค้นคว้า. “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ”, [http://www.idis.ru.ac.th], 20 พฤษภาคม 2554. (ดู ธนิตา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 41-42).

⁴⁶ แหล่งเดิม.

3) อาชญากรรมสงคราม (war crimes) ได้แก่ การกระทำความผิดทั้งในสถานการณ์หรือความขัดแย้งด้วยอาวุธอันมีลักษณะระหว่างประเทศ (International armed conflict) และสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยอาวุธอันไม่มีลักษณะระหว่างประเทศ (civil war) โดยอาชญากรรมสงครามภายใต้ข้อ 8 แห่งธรรมนูญกรุงโรมฯ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผนหรือนโยบายในลักษณะที่เป็นการกระทำที่ส่งผลต่อกองกำลังทหารหรือพลเรือนจำนวนมาก (large scale) ในระหว่างการรบ เช่น การปฏิบัติอย่างโหดร้ายต่อเชลยศึก การใช้แก๊สพิษ การโจมตีเป้าหมายพลเรือน เป็นต้น⁴⁷

4) อาชญากรรมการรุกราน (aggression) แม้ว่าประเทศส่วนใหญ่จะคัดค้านการรวมความผิดฐานนี้ไว้ในเขตอำนาจศาลอาญาระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาที่ไม่ต้องการให้มีความผิดฐานนี้ขึ้น เพราะเกรงว่าอาจเกี่ยวข้องกับทหารของคนที่ส่งไปปฏิบัติงานอยู่ทั่วโลก ทั้งในนามของประเทศและกองกำลังผสมภายใต้องค์การระหว่างประเทศ แต่ในที่สุดความผิดฐานนี้ก็ได้รับการบัญญัติไว้ในข้อ 5 แห่งธรรมนูญกรุงโรมฯ⁴⁸ และความหมายของอาชญากรรมการรุกราน คือ การกระทำใดๆ ที่เป็นการประกาศสงครามกับรัฐอื่น การใช้กำลังทหารรุกเข้าไปในดินแดนของรัฐอื่น โดยจะประกาศสงครามหรือไม่ก็ตาม การทำการโจมตีดินแดน เรือ หรืออากาศยานของรัฐอื่น การทำการปิดทะเล หรือท่าเรือของรัฐอื่น การสนับสนุนกำลังทหารของรัฐที่บุกเข้าไปในรัฐอื่น⁴⁹ หรือไม่ทำการป้องกันการสนับสนุนดังว่านั้น การรุกรานให้หมายความรวมถึง การกระทำบางอย่างซึ่งอาจโต้แย้งได้ เช่น การคุกคามว่าจะทำการรุกราน การเตรียมการการใช้กำลังอาวุธ หรือการก่อความวุ่นวายให้แก่รัฐอื่น แต่การรุกรานไม่รวมถึงการป้องกันตัวโดยส่วนรวมหรือการกระทำโดยมติของสหประชาชาติ

อาจกล่าวได้ว่า ในการที่จะดำเนินคดีในกรณีที่การกระทำความผิดนั้นเป็นความผิดที่มีความร้ายแรงที่สุดดังกล่าวดังนั้น ศาลอาญาระหว่างประเทศก็ต้องตกภายใต้ของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ ดังนั้น หากผู้กระทำความผิดได้รับโทษสำหรับการกระทำเดียวกันนั้นมาแล้วหรือพ้นโทษแล้ว ศาลอาญาระหว่างประเทศก็ไม่อาจพิจารณาในเรื่องเดียวกันนั้นได้อีกเป็นครั้งที่สอง และยักรวมถึงกรณีที่ศาลภายในกำลังสืบสวน หรือพิจารณาคดีผู้ถูกกล่าวหาสำหรับอาชญากรรมดังกล่าวด้วย⁵⁰

⁴⁷ แหล่งเดิม.

⁴⁸ แหล่งเดิม.

⁴⁹ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. “สงครามการรุกราน”. [http://translate.google.co.th], บทความ, 20 พฤษภาคม 2554. (ดู ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 42).

⁵⁰ ธนิดา ตรีทิพย์รักษ์. เล่มเดิม. หน้า 41-42.

ศาลอาญาระหว่างประเทศเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเสริมกลไกและกระบวนการยุติธรรมของศาลภายในประเทศ เพื่อให้การนำตัวบุคคลมาสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเขตอำนาจในการดำเนินคดีเหนืออาชญากรรมที่ร้ายแรงที่ส่งผลกระทบต่อสังคมระหว่างประเทศ ในการรับคดีของศาลอาญาระหว่างประเทศนั้น จะรับพิจารณาเมื่อรัฐภาคีเสนอคดีต่ออัยการ (Prosecutor) หรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การสหประชาชาติเสนอคดีต่ออัยการหรืออัยการริเริ่มการสอบสวนคดีตามที่กำหนดในธรรมนูญกรุงโรมฯ ส่วนกรณีของรัฐอื่นๆ ที่ยังมีได้ลงนามหรือให้สัตยาบันในธรรมนูญกรุงโรมฯ นั้นแม้จะมีได้อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศก็ตาม ก็อาจจะมีการยอมรับในเรื่องของเขตอำนาจหน้าที่ของศาลอาญาระหว่างประเทศได้ และสามารถให้ความร่วมมือในการดำเนินการทั้งหลายต่างๆ ตามธรรมนูญกรุงโรมฯ ได้ หากภายหลังได้มีการยอมรับเขตอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลให้เมื่อมีการเกิดของอาชญากรรมที่มีความกระทบกระเทือนต่อสังคมระหว่างประเทศที่ร้ายแรงที่สุดแล้ว มีหลักประกันทางกฎหมายว่า ผู้กระทำความผิดจะไม่สามารถรอดพ้นจากกฎหมาย แม้ว่าผู้กระทำความผิดจะเป็นผู้นำระดับสูงก็ตาม ในกรณีที่ผู้หญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของทารุณกรรม จะได้รับการดูแลและให้ความคุ้มครองและสามารถเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้ และในกรณีทหารและบุคคลที่ตกเป็นเหยื่อของสงคราม จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมในยามสงคราม โดยจะไม่ถูกฆ่าอย่างทารุณ ถูกทรมาน หรือถูกปฏิบัติอย่างไร้ความเป็นมนุษย์⁵¹

2.4 หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นเงื่อนไขระงับคดี

เงื่อนไขระงับคดี หมายความว่า เหตุการณ์ใดๆ ที่สกัดกั้นการชี้ขาดเนื้อหาคดี และพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์นั้นๆ ขึ้นการดำเนินการในคดีที่มีเป้าหมายเพื่อการชี้ขาดเนื้อหาคดีจะกระทำมิได้⁵²

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้น ถือเป็นหลักการที่สำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยปกติแล้วคดีอาญาที่จะได้รับการดำเนินการนั้นต้องมีสภาพเป็นคดีใหม่ ดังนั้น การดำเนินคดีซ้ำ จึงถือเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับคดีอาญา⁵³

การห้ามดำเนินคดีซ้ำอาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นเนื่องมาจากการกระทำเดียวกันนั้นศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้ว หรือในกรณีเดียวกันนั้นพนักงานอัยการได้มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้ว ตลอดจนแม้แต่ในชั้นสอบสวนเองก็อาจมีการดำเนินคดีซ้ำได้เช่นกัน เพราะอำนาจ

⁵¹ เล่มเดิม. หน้า 42-43.

⁵² คณิต ณ นคร. ข (2521, กุมภาพันธ์). “การสั่งคดีและคำสั่งคดีของพนักงานอัยการ.” *วารสารอัยการ* ปีที่ 1, ฉบับที่ 5. หน้า 25.

⁵³ คณิต ณ นคร. ก เล่มเดิม. หน้า 188.

สอบสวนเป็นอำนาจเดียวกัน⁵⁴ ฉะนั้น การห้ามดำเนินคดีซ้ำจึงหมายความว่าไปถึงคดีที่อยู่ในระหว่างดำเนินการของเจ้าพนักงานไม่ว่าจะเป็นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการก็ตามด้วยเช่นกัน ดังนั้น หากปรากฏหลักเกณฑ์ในการห้ามดำเนินคดีซ้ำขึ้นมาในคดีใดแล้ว เจ้าพนักงานหรือศาลก็จะไม่มีอำนาจดำเนินคดีนั้นได้อีกต่อไป เพราะการห้ามดำเนินคดีซ้ำถือเป็นเงื่อนไขระงับคดี⁵⁵

เมื่อหลักเกณฑ์การห้ามดำเนินคดีซ้ำปรากฏขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานและศาลจะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

2.4.1 การห้ามดำเนินคดีซ้ำอันเป็นเงื่อนไขระงับคดีในชั้นเจ้าพนักงาน

ก่อนการยื่นฟ้องคดีซึ่งคดียังอยู่ในระหว่างพิจารณาของเจ้าพนักงาน โดยเฉพาะพนักงานอัยการ พึงดำเนินการ ดังนี้

(1) เมื่อได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการจะต้องตรวจสอบในเบื้องต้นว่า คดีนั้นมีเงื่อนไขระงับคดีอันใดอันหนึ่งหรือไม่ ซึ่งถ้าปรากฏเงื่อนไขระงับคดี เช่น ปรากฏว่ามีหลักเกณฑ์การห้ามดำเนินคดีซ้ำขึ้น พนักงานอัยการก็ต้องสั่งระงับคดีนั้น

(2) ในกรณีที่มิมีเงื่อนไขระงับคดีเกิดขึ้นระหว่างการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ พนักงานอัยการก็ย่อมหมดอำนาจดำเนินคดีนั้นและต้องสั่งระงับคดีเช่นเดียวกัน⁵⁶

2.4.2 การห้ามดำเนินคดีซ้ำอันเป็นเงื่อนไขระงับคดีในชั้นศาล

ในกรณีที่คดีอาญาในได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลไว้แล้ว คดีนั้นจึงถือว่าเป็นคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณา ซึ่งเป็นอำนาจของศาลในการพิจารณาคดี โดยในการพิจารณานั้นศาลต้องดำเนินการดังนี้

(1) ศาลจะต้องตรวจสอบเบื้องต้นก่อนมีคำสั่งรับคดีนั้นไว้พิจารณาก่อนว่า คดีนั้นมิมีเงื่อนไขระงับคดีหรือไม่ เช่น มีหลักเกณฑ์การห้ามดำเนินคดีซ้ำหรือไม่ ถ้ามีเงื่อนไขระงับคดี ศาลก็ต้องสั่งไม่รับคดีนั้นไว้พิจารณา แต่ถ้าศาลรับคดีนั้นไว้พิจารณาแล้ว ภายหลังศาลพิจารณาเห็นว่าคดีมีเงื่อนไขระงับคดี ศาลก็ต้องสั่งจำหน่ายคดีนั้นไป

⁵⁴ คณิต ณ นคร. ง (2524). “หมายเหตุท้ายคำชี้ขาดเขตอำนาจสอบสวน (คำชี้ขาดที่ 3/2524).” *อัยการนิเทศ* เล่มที่ 34, ฉบับที่ 3-4. หน้า 291.

⁵⁵ สมศักดิ์ ประกอบแสงสว. (2537). *การดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงานเป็นกระบวนการเดียวกัน*. หน้า 23.

⁵⁶ แต่เดิมทางปฏิบัติในการสั่งคดีของกรมอัยการมิได้ดำเนินการตามที่กล่าวมานี้ โดยให้สั่งไม่ฟ้องซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะการสั่งคดีกรณีมีเงื่อนไขระงับคดีไม่ใช่เป็นการสั่งในเนื้อหาคดี (ดู คณิต ณ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 26). แต่ในปัจจุบันสำนักงานอัยการสูงสุดวางระเบียบให้สั่งว่า “ยุติการดำเนินคดี” โดยไม่ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145 และให้นำมาตรา 146 มาใช้บังคับโดยอนุโลม (ดูระเบียบกรมอัยการว่าด้วยการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2528 ข้อ 29 และดู สมศักดิ์ ประกอบแสงสว. เล่มเดิม. หน้า 24).

(2) ในกรณีที่มีเงื่อนไขระดับคดีเกิดขึ้นระหว่างคดีศาลก็จะต้องสั่งจำหน่ายคดีเช่นเดียวกัน⁵⁷

อาจกล่าวได้ว่า หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้นถือเป็นเรื่องต้องห้ามสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เดียว ซึ่งถือเป็นหลักกฎหมายที่มีขึ้นก็เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมิให้ต้องได้รับความเดือดร้อนหลายครั้งจากการกระทำเพียงครั้งเดียว โดยหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำนั้นถือเป็นเงื่อนไขระดับคดีที่เดียว ดังนั้น หากปรากฏว่ามีการดำเนินคดีซ้ำเกิดขึ้นในคดีใดแล้ว เจ้าพนักงานหรือศาลซึ่งคดีดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบก็ต้องยุติการดำเนินคดีต่อไป

⁵⁷ ดู สมศักดิ์ ประกอบแสงสวย, เล่มเดิม, หน้า 24-25.